

BOZÓK FERENC

Szépírók és szépolvasók

Domszólói általános iskolás, hozzávetőleg ötödik osztályos lehettem, amikor először találkoztam a „szépirodalom” kifejezéssel. Valahol olvastam vagy inkább hallottam, hogy a „nem szakirodalmi, nem szaktudományos”, hanem emberi szórakoztatásra és gyönyörködésre vagy érzelmi és intellektuális hatásokat remélve írott alkotásokat szépirodalomnak nevezik. Bizonyos, hogy nem az iskolában tanultam ezt a szívet melengető, kedves szóösszetételt: szépirodalom. Nem az aktuális szakos tanár néni-től, aki nálunk, nebulóknál látványosabban unta már a sokadjára „letanított” János vitézt vagy Toldit. Az iskolában tán még az irodalom vagy a nyelvtan kifejezéseket sem használtuk, egyszerűen csak ennyit mondtunk: magyaróra. – Milyen óra lesz? – Magyar. Elkezdtem nyiladozó kis értelmekkel választékoskodni, beépíteni a szó-kincsembé újonnan tanult, az ötödikes kisgyermek szájából még nagyon sznobocskán hangzó új szavakat, így a szépirodalom kifejezést is. Természetesen hamar leszoktattak az ilyen szavak használatáról „keresetlenebbül kommunikáló” falusi osztálytársaim, nyomatékosító „körberöhögésük” gyűrűjében pironkodva. A „szépirodalom” – szóösszetétel gyengéd szeretete azonban mindmáig megmaradt bennem. Amikor elmegyek egy fővárosi vagy vidéki közkönyvtárba, először mindig a folyóiratok állományát térképezem fel, monitorozom végig és ebből alkotok szubjektív és olykor talán könnyelmű, elhamarkodott véleményt a könyvtár egészének színvonaláról. Amely könyvtárak adnak magukra, azok tartanak hozzáférhető, kurrens szépirodalmi folyóiratokat. Olvasom és kottázom, kopogom a folyóiratpultokra tapasztott fehér vinyettára gépelt, hibátlanul, döccenőmentesen daktilikus lüktetésű és ereszkedő lejtésű közlést: Szépirodalmi folyóiratok. Szé-piro-dalmifo-lyóira-tok. (–UU/–UU/–UU/–) Egyébiránt is szerfelett kedvelem a nem várt helyeken vagy szófordulatokban élém ugró időmértékes lehetőségeket. Kedvenc „utcán talált” hexameterem például: „*Fennakadások vannak a városi közlekedésben.*” vagy „*Munkaruházati boltba keresnek azonnal asszisztenst*” vagy „*Áfás számla igényét kérjük előre jelezze*” vagy „*Kérnék tíz deka párizsit és ugyanennyi szalámit.*” Na de térjünk vissza a könyvtárak „daktilikus” folyóirat-pultjaihoz. A magyar irodalom sajátos módon, múltban és jelenben is igen folyóirat-központú volt és marad. Mindig nagyon fontosnak tartották az „ítéltek és ítések” egyaránt a folyóiratban publikálást, mint az irodalom fórumát, vagy az élő irodalom folytonos életfunkciójának mindenkori demonstrálását. Megszámlálhatatlan és igen vegyes színvonalú a hazai folyóirat-kínálat, melyekből ömlik ránk a „szép és nem szép” szó. A hazánkban kimondottan a klasszikus és kortárs világirodalomra fókuszáló folyóiratok száma azonban Fázsy Anikó halála és a Nagyvilág folyóirat megszűnése után voltaképpen lenullázódott. A kortárs magyar irodalmi folyóirataink száma megszámlálhatatlan, kortárs világirodalmat szemlélő vagy fordító, közlő, interpretáló, „percepcionáló” folyóiratok

száma ha nem tévedek, jelenleg nulla. Egy ilyen akarva-akaratlanul, de determináltan gettóba szorított nyelvnek, mint a magyar, nem lenne szabad ennyire köldöknézőnek, ennyire belterjesnek lennie. A szépirodalom – szóösszetétel olyannyira szépen hangzik magyarul, hogy gondolhatnánk, remélhetnénk magyar nyelvi leleménynek is, de sajnos nem az. Szóösszetételünk voltaképpen a francia „belles lettres” pontos tükörfordítása. A németek használják a „schöne literatur” – kifejezést és van egy még cizelláltabb szószerkezetük is, a „széplelkű irodalom” (schöngeistige literatur). Különös evolúciójuk van a szavaknak és olykor következetlen is, hogy egy-egy új szóalkotás mennyire válik otthonossá adott nyelvi közegben. Nálunk eléggé otthonossá és közhasználatúvá lett a három műnem közül a széppróza megnevezés, ám „széplíráról” már kevésbé beszélünk, „szépdrámáról” meg aztán végképp nem. Ki érti ezt? A szépírókat emlegetve ne feledkezzünk meg a „széppolvasókról” sem. Kikről? Kik azok a széppolvasók? Itt nem kizárólag a széplelkű befogadói közre, a kedves és sajnos igen megcsappant szépirodalmat fogyasztó hálás, kissé megkopott és ma már megmosolygott kifejezéssel is szólva „nyájas” olvasókra gondolok. Példának okáért Osvát Ernőt tartom zseniális „széppolvasónak” vagy széppolvasó-zseninek. Miért? Mert noha maga nem alkotott ugyan számottevő és maradandó szépirodalmi műveket, (ebben engedem magam megcáfolni) de hibátlan érzékkel tartotta mutatoujját saját korának szépirodalmi alkotásain, értékein és ítéletei, még ha megkérdőjelezhetetlenek talán nem is voltak minden esetben, de megkerülhetetlenek okvetlenül. Szívesen venném, ha a „széppolvasó” – kifejezés saját nyelvi leleményem lehetne, de valami hasonló alkotott meg a német rokokó és korai klasszicizmus képviselője, Christoph Martin Wieland, a „shöne seele” szószerkezettel, melyet magyarul legtalálóbban széplelékek fordíthatunk. Széplelék lehet szépíró és „széppolvasó” egyaránt, bár a magyar nyelvben ez a „széplelék” – szó talán kapott némi pejoratív árnyalatot is, a kissé sznob, kissé túlzottan finomkodó, elvarázsolt, élhetetlen, ködlovag-típusú irodalmi hangoltságú vagy érzékenységű emberre vonatkoztatva. Közhelyes megállapítás, hogy a szépség szubjektív. Kosztolányi szenvedélyesen gyűjtötte a saját ízlése szerint a magyar nyelv általa legszebbnek tartott szavait. Az önmagát debütáló verskötetében „szépség koldusának” nevező József Attila írja: *Apám szájából szép volt az igaz.* Ha Németh Andor közlésének hihetünk, József Attila csalással is ragaszkodott a „Szép szó” – folyóirat elnevezéséhez. Amikor a szerkesztőség szavazott a bontakozó, „zászlót bontó” folyóirat névadásáról, József Attila írta fel a folyóiratnév-javaslatokat a cetlikre és persze titokban az összes szavazólapra a „Szép Szó”-t írta. Így nem csoda, hogy az általa javasolt folyóirat – nevet sorsolták ki a kalapból. A lapcím névadásának eme agyafúrt ötletéről Fejtő Ferenc is írt *József Attila, az útmutató* című könyvében, melyet utóbb 2005-ben is kiadtak. Na de hát mi is az hogy szép? Szent Ágoston írta az időről, hogy ha nem kérdezed, tudom mi az idő, de ha kérdezed, nem tudom. Erről nyilván nincs értelme vitát nyitni. Felcsaptam a Magyar etimológiai szótárt, megnéztem, mit ír a szép – szavunkról. Azt írja, a szó eredete bizonytalan ugyan, de vélhetőleg a finnugor örökségünk része. A finn nyelvben a seppa azt jelenti hogy kovács, vagy mester, vagy ügyes. A lapp nyelvben a ceppe –szó ügyest, leleményest

jelent. A magyarban ügyes, majd „tetszetős munka” jelentésfejlődés mehetett végbe, vezethetett a szép fogalmának mai értelmezéséhez. Az eredeti alak szép volt, ahogy a középfokú szebb tanúsítja. Na de térjünk vissza Ágostonhoz. A már citált Szent Ágoston írt a szépségről is. A jeles patrisztikus író a szépség fogalmát a leginkább kiterjesztett módon határozta meg. Vélekedése szerint Isten varázslatos teremtett világában rótság nincs. Amit csúnyának vélünk, az csupán szubjektív, így csalóka, hamis optikánk miatt tűnik annak. Szubjektumunk által alkotott képzeleteink csapdájában vergődünk. Csupán szubjektív képzettársításaink vagy társadalmi konszenzusos megegyezéseink révén találunk szebb kőnek például egy rubinkő darabkát, mint mondjuk egy epekövet. A pulykát a közvélekedésünk szerint rútabbnak látjuk a pávánál. Közismert, énekelte mondókánk így hangzik: „*Szebb a páva, mint a pulyka, / mert a páva aranyos, / a pulyka meg toprongyos. / Szebb a páva, mint a pulyka, / mert a pulyka mérges pulyka, / rút a lába, rút, rút, rút!*” Ugyanakkor egy pulykafiúnak egész biztosan jobban tetszik egy pulykalány, mint egy pávalány. „*Szépek a fiatalok, de az öregek még szebbek.*” – mondta egy alkalommal idősebb piarista rendtársam és atyai mesterem, Jelenits István. Hálás vagyok naponta azért a csodáért, hogy vele szemben ülhetek a piarista rendház ebédlőjében minden reggelinél és vacsoránál. A felvilágosodás jeles francia filozófusának, Étienne Bonnot Condillacnak vélekedése szerint a tárgyi szépségről alkotott vélemények még egyetlen szubjektum esetében is pillanatnyiak, adott személy optikájában is változékonyak lehetnek az idő távlatában szemlélve. Különböző korok szépségideáljai is jelentős eltéréseket mutathatnak. A kövérség és soványság megítélése példának okáért koronként, társadalmanként, kultúránként olykor igen eltérő is lehet. Korunk az anorexiás topmodelleket állítja elének eszményül. A zörgő csontú, „éhhálal határán járó” modellek a média és divatszakma által presszionált modern közmegegyezés értelmében jól mutatnak a kifutón. Ma már megmosolyogjuk ugyanakkor a prehisztorikus szobrászat egyik ikonját, a willendorfi vénuszt. Alkotója egész biztosan nem a valóságábrázolásra törekedett, hanem az akkor és ott konszenzusos nőideált próbálta megformálni, kifejezni. A telt willendorfi vénusz nem egyedi szobrocška. Egyfajta típusnak nevezhető. Hasonló vénuszokat találtak a régészek, néhányat Magyarország területén is. Ahol nincs stabilan elérhető táplálék, ott a teltség szociálisan felértékelődhet. Az ősi termékenység-szobrocškák nőalakjai kövérek, kifejezve a jólétet és valamiféle (főként anyai vagy matriarchális) biztonságot, amely vitalitást demonstrál és „nélkülözi a nélkülözést”. Szegényebb gazdasági körülmények közt a kövérség fogalma akár fel is értékelődhet. A szépség fogalmi definícióját tekintve legkivált közkeletű filozófiai-esztétikai megállapítás természetesen Kanté. Az *ítélőerő kritikájában* megfogalmazott aforizmájáé a közmegegyezés pálmája: „*Szép az, ami érdek nélkül tetszik. (Das Schöne bereitet uns vor, etwas, selbst die natur, ohne interesse zu lieben).*” Szövegű fordításban: A szép felkészít minket arra, hogy érdek nélkül szeressünk valamit, még a természetet is. Ha egy gyönyörködtető novellát vagy példának okáért William Blake egyszerű de nagyszerű *Tigris* – versét olvassuk, a kanti megállapításba nem tudunk belekötni. Esztéták és irodalomtudósok, művészeti elemzők tömege próbálta már definiálni

a szép fogalmát. Most következhetne egy hosszú aforizma-idézetsor arról, hogy ki-hogyan fogalmazza meg a saját szépségdefinícióját. De nem következik. Na jó, talán a kötelező Kant mellett még Schopenhauert is ide citálok. Igen tetszik a megkeseredett lelkű filozófus zseninek, Arthur Schopenhauernek a közismert aforizmája: „*A szépség nyílt ajánlólevél, mely eleve megnyeri a szíveket számunkra.*” A kevésbé tartalmas külcsíny esetében erről van mindennapi tapasztalat, a belső belbecs tartalmasabb szépségével kapcsolatban már nem vagyunk maradéktalanul meggyőződve az öreg pesszimista bölcs axiomatikus aforizmájának igazolhatóságáról. Legyünk szépolvások is, a szépírók munkatársai vagy játszótársai. Olyan „érzelmiségek”, akik szépolvással létjoghoz és megvalósuláshoz segítik, így életben tartják a maradandó szép-irodalmi alkotásokat. Mert minden szépíró szép és szépek a szépolvások is. „*Talán hozzá se / nyúlj. Csak nézd és nézd míg csak / gyönyörű nem lesz.*” – írta Fodor Ákos a *Műhely-haikuban*.

